

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Державного університету «Житомирська політехніка»

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата економічних наук, доцента

ДОВГАЛЮК Віти Валентинівни

на дисертаційну роботу **ТОПИЛО Вікторії Анатоліївни**

на тему «**Бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах**»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування

(галузь знань 07 – Управління та адміністрування)

Актуальність теми дисертації, її зв'язок з науковими планами, програмами, темами. Вертикально-інтеграційні структури довели свою ефективність у практиці діяльності як вітчизняних, так і зарубіжних підприємств, і вважаються основою сучасної економіки. Великі підприємства та їх об'єднання забезпечують технологічний прогрес, економічне зростання і соціальну захищеність громадян. Особливо вагомі їх позиції в природоексплуатуючих галузях економіки, зокрема нафтогазовій сфері. Процеси глобалізації вимагають реформування вітчизняних нафтогазових підприємств, які б ефективно функціонували в сучасних умовах. Саме проблеми бюджетування на таких підприємствах набувають усе більшої нагальності у зв'язку з посиленням ролі планування фінансово-господарської діяльності в процесах управління, що може врахувати технологічні та організаційні особливості їх діяльності. Особливою актуальністю на сьогодні відзначаються питання, що присвячені дослідженню бюджетування в корпоративних господарських утвореннях, які мають ознаки вертикальної інтегрованості окремих структурних господарських одиниць в межах нафтогазової сфери, що і робить процес бюджетування доволі складним і багаторівневим. Саме тому дослідження В.А. Топило, що спрямоване на вирішення наукового завдання з поглиблення теоретичних засад, розширення методичного інструментарію та формування організаційного та інформаційного забезпечення бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах є актуальним і вимагає серйозних наукових пошуків в даній сфері і вироблення обґрунтованих теоретичних принципів та практичних рекомендацій.

Тема дисертації В.А. Топило повною мірою пов'язана з планом науково-дослідних робіт факультету бізнесу та сфери обслуговування Державного університету «Житомирська політехніка» «Фінансово-організаційні засади амортизаційної політики та бюджетування підприємств» (номер державної реєстрації 0121U109282), в межах якої сформовано рекомендації, які спрямовані на удосконалення методичного, організаційного та інформаційного забезпечення в процесі формування та реалізації індивідуальної моделі бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи. Ознайомлення зі змістовним наповненням дисертації та публікаціями здобувача дозволяє зробити висновок про те, що наукові висновки, положення та рекомендації, сформульовані у дисертації, характеризуються належним рівнем обґрунтованості та достовірності. Це аргументовано підтверджується глибоким та критичним аналізом значного переліку використаних джерел (209 джерел), обсягом проаналізованих теоретичних та емпіричних даних, широким спектром публікацій за темою дисертаційної роботи, обговоренням отриманих результатів на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях (6 конференцій).

Також ґрунтовність та достовірність одержаних наукових положень, висновків та рекомендацій підтверджується використанням відповідного методологічного інструментарію досліджень. У процесі вирішення поставлених завдань застосовано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання: методи наукової абстракції та узагальнення, аналізу і синтезу, індукції та дедукції – при дослідженні теоретичних основ бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах; спостереження, порівняння, декомпозиційного аналізу – при поглибленні категоріально-понятійного апарату бюджетування та уточненні системоутворюючих елементів індивідуальної бюджетної моделі; системного підходу – при адаптації концепції загальної теорії якості та концепції стратегічних перетворень до формування та логічної ув'язки цільових показників бюджетів різних ієрархічних рівнів з результатами їх діяльності; групування, статистичного порівняння, галузевого бенчмаркінгу – при діагностиці стану фінансового планування у вертикально-інтегрованих структурах нафтогазової сфери та визначенні характеру впливу обмежувальних факторів (детермінант) внутрішнього та зовнішнього середовища на процес бюджетування; методології

збалансованих показників – для розробки методичного підходу до оцінки ефективності бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах; економіко-математичного моделювання – при прогнозуванні цільових показників (КРІ) в процесі формування стратегічної карти з напрямку «Фінанси», адаптованої для НАК «Нафтогаз України»; формалізації – при розробці форми консolidованого бюджету вертикально-інтегрованої структури із застосуванням матриці Моблі. Табличний і графічний прийоми застосовувалися для візуалізації отриманих результатів дослідження.

Одержані результати дослідження характеризуються науковою новизною, придатні для удосконалення організаційного й інформаційного забезпечення бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах.

Структура та зміст основних положень дисертації. Дисертаційна робота В.А. Топило складається з трьох взаємопов'язаних розділів. У першому розділі поглиблені теоретичні засади бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах. Другий розділ присвячений питанням формуванню архітектури бюджетної системи у вертикально-інтегрованих структурах, зокрема формуванню індивідуальної моделі бюджетування на підприємствах нафтогазової галузі. У третьому розділі запропоновано напрями вдосконалення методичних підходів до оцінки ефективності бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах.

У межах всіх розділів дослідження спостерігається логічне, послідовне та обґрунтоване виконання поставленого завдання з поглиблення теоретичних засад, розширення методичного інструментарію та удосконалення організаційного й інформаційного забезпечення бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах. Отже можна констатувати, що дисертація є завершеною науково-дослідною роботою зі структурою максимально зорієнтованою на досягнення мети дослідження.

Наукова новизна результатів дослідження. Ознайомлення із змістом дисертації дозволяє підтвердити сформовані автором елементи наукової новизни. В цілому наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретичних засад, розширенні методичного інструментарію та удосконаленні організаційного й інформаційного забезпечення бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах. Найбільш вагомими результатами дослідження полягають у наступному:

1) удосконалено порядок (логіку) вибору концепції бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах на підставі оцінки впливу системоутворюючих факторів внутрішнього середовища (управлінські, технологічні, організаційні) та зовнішнього середовища (галузеві, правові, економічні), яка є теоретичним базисом створення індивідуальної моделі бюджетування, сформованої з врахуванням існуючих обмежень, методичного інструментарію та структурованою у контур системи управління суб'єкту господарювання (С. 63-79);

2) удосконалено методологічну основу модернізації системи бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах на підставі інноваційної методології, яка є поєднанням положень системи збалансованих показників, елементів концепції загальної теорії якості та концепції стратегічних перетворень (С. 113-126);

3) удосконалено системоутворюючі елементи індивідуальної бюджетної моделі (мета, завдання, функції, принципи, суб'єкт, об'єкт, предмет, результат, процес), проведено її структуризацію та визначено обмеження для функціонування (С. 127-157);

4) удосконалено порядок формування консолідованого бюджету вертикально-інтегрованої структури із застосуванням матриці Моблі (передбачає взаємозв'язок та взаємоузгодженість трьох первинних форм - бюджету грошових коштів, бюджету прибутків та збитків, балансового листа), яка надає можливість сформувати інформаційне забезпечення для центрів фінансової відповідальності, що відображає системний погляд на фінансові процеси на підприємстві та спрощує процес аналізу інформації консолідованого бюджету (С. 161-181);

5) розвинуто методичний підхід, який адаптований до специфіки бюджетування у вертикально-інтегрованій структурі та синергетичних ефектів, пов'язаних з його впровадженням, що полягає у формуванні системи збалансованих показників (КРІ) в процесі складання стратегічних карт за напрямками «Фінанси», «Клієнти», «Внутрішні бізнес-процеси», «Розвиток» та визначенню їх взаємозв'язку із стратегічними цілями підприємства (С. 182-209);

б) удосконалено організаційне забезпечення процесу бюджетування з його адаптацією до специфіки вертикально-інтегрованих структур шляхом впровадження дивізійної форми, що обґрунтовується складністю

організаційної структури, різноманітністю фінансових взаємозв'язків та взаємодії між окремими структурними підрозділами (С. 210-224);

7) розвинуто авторський підхід до трактування поняття «вертикально-інтегрована структура» для подальшого вибору бюджетної моделі на підставі проведення декомпозиційного аналізу (форма функціонування підприємницької структури, що виникла шляхом об'єднання фінансових, виробничих, трудових ресурсів суб'єктів різноманітних організаційно-правових форм, які пов'язані технологічним циклом (процесом постачання, виробництва та реалізації продукції) з метою одержання максимального синергетичного ефекту та стратегічних конкурентних переваг) (С. 44-62);

8) узагальнено теоретичні підходи до бюджетування та обґрунтовано доцільність дослідження бюджетування з позиції процесного підходу, що дозволяє трактувати його як процес складання, узгодження та виконання бюджетів підприємства на основі попередньо сформованого інформаційного та організаційного забезпечення, орієнтований на підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства (С.32-43);

9) продіагностовано фінансовий стан вертикально-інтегрованих структур нафтогазової сфери на підставі використання методу галузевого бенчмаркінгу та виявлено основні причини «фрагментарного» впровадження елементів системи бюджетування на нафтогазових підприємствах, а також визначено характер впливу обмежувальних детермінант внутрішнього середовища та зовнішнього середовища, що в повній мірі обґрунтовує необхідність впровадження інноваційних методологічних підходів до формування та впровадження бюджетування (С. 83-112).

Значення результатів для науки і практики. Виконане В.А. Топило дослідження має як наукове, так і прикладне значення, оскільки застосування запропонованих авторських розробок сприяє поглибленню теоретико-методичних засад та удосконаленню організаційних положень щодо розвитку системи бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах.

Практична спрямованість дисертації підкріплена довідкою про впровадження результатів у навчальному процесі Державного університету «Житомирська політехніка» при викладанні навчальних дисциплін «Фінанси суб'єктів господарювання», «Фінансовий контролінг» при підготовці фахівців за освітнім рівнем «Бакалавр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (довідка №44-19.06/2032 від 09.11.2022 р.).

Повнота відображення наукових положень дисертації в опублікованих автором працях. Результати дослідження опубліковано у 12 наукових працях загальним обсягом 5,03 авт. арк., особисто автору належить 4,38 авт. арк., з яких 6 – статті у наукових фахових виданнях України, 6 – публікації апробаційного характеру в інших наукових виданнях. Публікації В.А. Топило достатньо розкривають основні результати дослідження, викладені у дисертації.

Дискусійні положення та зауваження по дисертації.

Позитивно оцінюючи сукупність авторських наукових розробок і пропозицій, необхідно вказати на окремі дискусійні питання, що представлено в дисертації, зокрема:

1. Досліджуючи теоретичні підходи до бюджетування, авторкою обґрунтовано доцільність його вивчення з позиції процесного підходу (с. 43-44 дисертації), що дозволяє трактувати його як процес складання, узгодження та виконання бюджетів підприємства на основі попередньо сформованого інформаційного та організаційного забезпечення, орієнтований на підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства. Водночас в дисертації доводиться важливість створення моделі бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах на підставі застосування системного підходу, що потребує додаткового пояснення.

2. Одним із поставлених завдань дисертації є удосконалення класифікаційної моделі вертикально-інтегрованих структур з метою подальшого вибору бюджетної моделі (с. 23 дисертаційної роботи). Вважаємо, зміст дисертації покращився при дослідженні питання вибору бюджетних моделей не лише для структур холдингового типу, але і для інших їх видів, зокрема картелі, тресту, асоціації, синдикату, конгломерату.

3. В дисертації стверджується, що для розвитку інформаційного забезпечення бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах обґрунтовано доцільність використання комплексної автоматизованої системи BAS (підсистеми «Бюджетування»), функціональні можливості якої сприятимуть спрощенню формування індивідуальних бюджетних моделей та складання звітності за результатами бюджетування, можливості формування прогнозних показників, чіткому розподілу відповідальності між центрами фінансової відповідальності та можливості одержання інформації у різних аналітичних розрізах. Водночас багато дослідників відзначають позитивні

сторони використання альтернативної автоматизованої системи SAP для цілей бюджетування, зокрема її адаптивність до галузі, в якій її впроваджують. В цьому контексті доцільність використання програми BAS потребує додаткового доведення.

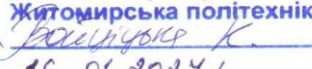
Проте зазначені зауваження носять переважно дискусійний характер і не зменшують цінності представленої роботи, її вагомого внеску у вирішення проблеми організаційного та інформаційного забезпечення бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах.

Відповідність роботи встановленим вимогам до дисертацій, що подаються на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Дисертація В.А. Топило є завершеною науковою роботою, що виконана самостійно автором на високому науково-теоретичному рівні. Дисертація виконана державною мовою та за формальними ознаками відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації». Порушення академічної доброчесності у дисертації не виявлено, є посилання на відповідні джерела інформації та дотримано усіх норм законодавства про авторське та суміжні з ним права.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Вікторії Анатоліївни Топило «Бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах», що представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії, містить нові науково обгрунтовані теоретико-прикладні результати у сфері теорії, методики та організації бюджетування у вертикально-інтегрованих структурах. За змістом відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування.

Кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та цифрової економіки
Державного університету
«Житомирська політехніка»

Віта ДОВГАЛЮК

Підпис
Засвідчую:
Учений секретар
Житомирська політехніка

16. 01. 2024 р.

